

فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

سال پانزدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۳۹۶

مقاله اول، از صفحه ۳۲-۵

ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

حسین سلامی^۱

رضا یداللهی^۲

پذیرش مقاله: ۹۶/۳/۲۴

دریافت مقاله: ۹۶/۰۱/۱۸

چکیده

آنچه مسلم است اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در حوزه دفاع، برگرفته از تعالیم حیات بخش اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه وآله) و آموزه‌های قرآن کریم است. بنابراین پرداختن به این موضوع دارای اهمیت فراوانی است. لذا این مقاله که با هدف تبیین موضوع فوق صورت گرفته، از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری اطلاعات، کیفی است و در تحلیل آن از روش داده بنیاد و تحلیل محتوا استفاده شده است. از حیث رویکرد و طبقه بندی روش، متکی به روش کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی می‌باشد. داده‌های مورد نیاز از راه مطالعات کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار فیش برداری، گردآوری شده است. نتایج تحقیق، ۵ مورد را به عنوان بعد دفاعی، ۱۵ مورد مؤلفه و ۲۳ مورد را به عنوان شاخص نشان می‌دهد.

واژگان کلیدی: الگوی دفاعی، اندیشه، دفاع، اندیشه دفاعی

^۱ - استادیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ - دانش آموخته دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) reza.yad@chmail.ir

مقدمه

«إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُجِيبُ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ»

خداوند از کسانی که ایمان آورده‌اند دفاع می‌کند، خداوند هیچ خیانت‌کار کفران‌کننده‌ای را دوست ندارد!

ساختار دفاعی جمهوری اسلامی ایران که در تحقق اهداف خود برای حفظ تمامیت ارضی و اقتدار کشور از راهبردها و رهنمودهای حکیمانه‌ی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیروی می‌کند، می‌بایست بر جوهره و درون‌مایه‌ی رهنمودهای معظم له اشراف تام و تمام یابد. زیرا تبلور عینی و عملیاتی آموزه‌های اسلام، در کلام و گفتار داهیان‌های ایشان به‌عنوان رهبر، مرشد و مقتدای انقلاب اسلامی قابل مشاهده است. درون‌مایه‌ی این رهنمودها، ذخیره‌ی ارزشمندی از حقیقت اسلام ناب و ابواب متعدد آن از قبیل فقه، حدیث، تفسیر، تاریخ اسلام، سیره نبوی و علوی و... نهفته است. این فهم مترقی و متعالی از ابواب اسلام علاوه بر فهم عمیق و روشنی که ایشان از تحولات، رویدادها و روندهای حال و گذشته‌ی جهان دارند، ذخیره‌ی ارزشمندی است که در ترسیم نقشه‌ی راه دفاعی جمهوری اسلامی راهگشا خواهد بود. به جرأت می‌توان گفت که دیدگاه‌های معظم له در زمینه دفاعی، برگ زرینی از مجموعه‌ی دیدگاه‌های کلان ایشان است که از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون در مناصب گوناگون، از نمایندگی امام راحل (رحمت‌الله علیه) در شورای عالی دفاع و حضور در جبهه‌های جنگ گرفته تا ریاست جمهوری و رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران بیان فرمودند.

پرواضح است، عرضه صحیح آرمان انقلابی و اندیشه دفاعی برگرفته از ارزش‌های اصیل اسلامی ایشان که در قالب سخنرانی‌ها، فرمان‌ها، پیام‌ها و تفکرات انقلابی مبتنی بر فکر اسلامی تبیین شده، نیاز امروز ما را به این رهنمودها از هر زمان دیگر، به دلیل بحران‌های دشمن‌ساخته افزون نموده است.

الگوی دفاعی نشأت گرفته از اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با توجه به ویژگی‌های زیر صورت گرفته است.

- ایمان‌مداری و حرکت در راستای دستورات الهی - مردم‌داری و تکیه بر قدرت و توان عمومی - بازدارندگی و اینکه ماهیتی کاملاً دفاعی دارد. چراکه این اندیشه برگرفته از دستورات اسلام و سیره معصومین (علیه‌السلام) است. بنابراین مسئله اساسی تحقیق نبود الگوی دفاعی مناسب بر اساس اندیشه دفاعی معظم له است که نیروهای مسلح بتوانند در سایه‌سار چنین الگویی، به دفاع از میهن عزیزمان بپردازند و نقش برجسته‌ای در جهت ایجاد و استقرار امنیت، عزت، اقتدار و دفاع در مقابل هرگونه تهدید ایفا نمایند.

بر این اساس شناخت اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با این خصوصیات می‌تواند باعث ارتقاء امنیت و عزت جامعه شود و امکان دفاع در مقابل هرگونه تهدید را فراهم آورد. به‌طور کلی چنانچه این تحقیق به‌خوبی صورت گیرد موارد ایجابی آن به شرح زیر خواهد بود:

- زمینه دفاع را برای ایجاد امت اسلامی فراهم و به گسترش دفاع با اقتدار کمک خواهد کرد.
- باعث ارتقاء امنیت در جوامع اسلامی می‌گردد.

- به امکان دفاع در مقابل هرگونه تهدید با استفاده از نیروهای مردمی کمک می‌کند.
- نیروهای مسلح را برای به‌کارگیری نیروهای مردمی در برابر تهدیدات و جنگ‌های احتمالی آینده به تفکر وامی‌دارد.

و چنانچه این تحقیق به‌خوبی صورت نگیرد موارد سلبی آن به شرح زیر خواهد بود.

- دفاع مردم پایه به‌عنوان یکی از راهبردهای نیروهای مسلح و پیوستگی مردم و حکومت با مشکل روبرو می‌شود.

- امنیت پایدار به‌عنوان یکی از عوامل اصلی تأثیرگذار در حیات اجتماعی انسان‌ها تضعیف می‌شود.

- مردم دفاع از نظام و کشور را صرفاً وظیفه نیروهای مسلح تلقی و موضوع دفاع همه‌جانبه در بین آحاد مردم نهادینه نمی‌شود.

- اهداف و جهت‌گیری‌های ترسیم‌شده در اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد تشکیل جامعه‌ی اسلامی مورد غفلت قرار می‌گیرد.

هدف تحقیق «دستیابی به الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» و اهداف فرعی آن

- تعیین ابعاد دفاع جهت دستیابی به الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

- تعیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های دفاع جهت دستیابی به الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

و سؤالات تحقیق که متناظر با اهداف هستند عبارت‌اند از:

- ابعاد دفاع جهت دستیابی به الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) کدام است؟

- مؤلفه‌ها و شاخص‌های دفاع جهت دستیابی به الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) کدام است؟

- شاخص‌های علی، محوری، تقویت‌کننده، محدودکننده، راهبردی و پیامدی الگوی دفاعی کدامند؟

پژوهش حاضر، ضمن بیان مسئله، ضرورت و اهمیت، اهداف و سؤالات در مقدمه، در فصل دوم، ادبیات و مبانی نظری، مفاهیم و اصطلاحات تحقیق را با استفاده از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای تبیین نموده که این کار به نوعی از نوآوری‌های تحقیق نیز محسوب می‌شود. همچنین ضمن تشریح روش‌شناسی تحقیق که بر مبنای نظریه‌پردازی داده بنیاد (نظریه‌مبنایی) بوده و گزاره‌ها را در قالب جداول کدگذاری باز، محوری و انتخابی مورد بررسی و تحلیل قرار داده و به سؤالات تحقیق پاسخ داده و در پایان نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی را ارائه نموده است.

مبانی نظری:

الف - پیشینه تحقیق:

۱- مقاله علمی - پژوهشی بررسی اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نوشته امین حاجی - زاده و همکاران منتشرشده در مجموعه مقالات همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در سال ۱۳۹۱ در دانشگاه مالک اشتر. نویسندگان مبانی اندیشه دفاعی معظم له را برگرفته از مبانی نظری مکتب اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله) دانسته که این مبانی خود زیرساخت پایدار همه ابعاد نظام اسلامی و نهادهای آن من جمله نیروهای مسلح است.

۲- مقاله علمی - پژوهشی تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه اسلام (با تأکید بر نظرات و بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) نوشته هادی مرادپیری

منتشر شده در سومین همایش تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دانشگاه مالک اشتر در سال ۱۳۹۵. نویسنده داشتن استراتژی دفاعی - امنیتی و به تعبیر دیگر وجود نظریه دفاعی - امنیتی را وسیله‌ای در تحکیم و حفظ ثغور سرزمین و حفظ منافع ملی دانسته و اینکه مسئولین بخش‌های اجرایی می‌بایست در اصلاح اهل و عمران بلاد مسئولیت خود را همگام با برنامه این مهم که بنای حفظ شئون و ثغور اسلامی است ایفا نمایند دانسته است.

ب- مفهوم شناسی :

- دفاع: آماده‌سازی و به‌کارگیری همه سرمایه‌های انسانی، امکانات مادی و معنوی به‌منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان خارجی و داخلی است. (عبدالله خانی، ۱۳۷۶: ۱۴۹)

- الزام آحاد مسلمانان و حکومت اسلامی در آماده‌سازی و به‌کارگیری حداکثری قدرت‌های مادی و معنوی (اجتماعی - فرهنگی، نظامی، اقتصادی و سیاسی) جهت کسب آمادگی دفاعی کافی - به‌عنوان یک امر فطری، عقلی و شرعی - و به‌منظور ایجاد بازدارندگی و ترسانیدن دشمنان (بالفعل، بالقوه، شناخته و ناشناخته) از تجاوز و تعرض به سرزمین مسلمین و مقابله با متجاوزان به کیان اسلامی. (هاشمیان‌فرد، ۱۳۸۸: ۳۷)

دفاع یعنی استفاده از تمام مؤلفه‌های قدرت دفاعی در مقابل جنگ به ماهو جنگ، یعنی اینکه دفاع فقط در مقابل جنگ صورت می‌گیرد در بقیه موارد بازدارندگی خواهد بود. تا زمانی که جنگی صورت نگیرد دفاعی وجود نخواهد داشت و کلیه مواردی که به‌منظور جلوگیری از تهاجم، تجاوز و تعدی صورت می‌گیرد مرحله بازدارندگی است.^۱

- دفاع تدابیری است که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری دشمن یا دشمنان اتخاذ می‌شود و ابعاد مختلفی دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: دفاع اجتماعی - فرهنگی، دفاع نظامی، دفاع سیاسی و دفاع اقتصادی می‌باشند. (کیانی، ۱۳۹۵: ۲۸)

^۱ - برگرفته شده از فرمایشات سردار سرلشکر پاسدار دکتر غلامعلی رشید در جلسه مطالعات گروهی مورخه ۹۳/۲/۳۱ دانشگاه عالی دفاع ملی (جهت دسترسی بیشتر ر.ک دانشکده دفاع، گروه مطالعاتی با عنوان تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده)

الگوی دفاعی: عبارت است از مجموعه‌ای از دانش‌ها و ارزش‌های دفاعی یک ملت که به‌گونه‌ای قاعده‌مند و توأم با انسجام درونی که به بررسی مسائل دفاعی یک جامعه پرداخته تا آن را در برابر خطرها و تهدیدات نظامی ایمن نماید و در جهت حصول به امنیت و تأمین منافع آن، به چاره‌جویی بپردازد (سبحانی‌فر و همکاران، ۱۳۹۱، ۳۵)

اندیشه: معنای اصطلاحی اندیشه برابر با همان معنای لغوی آن است که فکر کردن و تأمل و تفکر عقلانی داشتن است که برای شناخت به‌کاررفته است. همچنین به عقیده‌ای که عقل پس از بررسی بدان دست می‌یابد، اندیشه اطلاق شده است. مراد از عقیده نیز اعتقادات و باورهایی است که شخص نسبت به آن‌ها دل‌بستگی دارد. (نجار، ۱۳۷۷: ۵۵)

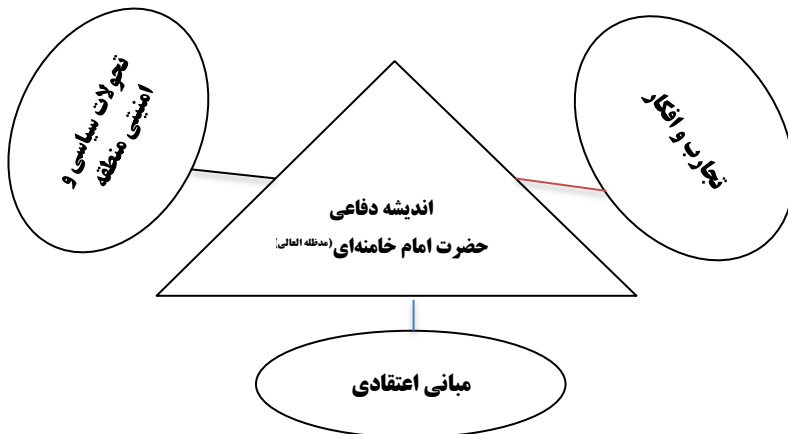
اندیشه دفاعی: مقصود از اندیشه دفاعی در یک تعریف عام، «برآیند هرگونه تفکر و تأمل درباره امور دفاعی و امنیتی است». این تعریف عام از اندیشه دفاعی، مجموعه دیدگاه‌ها، رویکردها و مواضع قطعی و تثبیت‌شده یک اندیشمند یا یک مکتب درباره مسائل دفاعی است و در اصطلاح خاص دفاع، حاصل تفکر و تأملی منسجم دارای چارچوب نظری، اصولی و مستدل و بااهمیت در مورد امور دفاعی و نظامی است. (جمشیدی، ۱۳۸۳، ۲۹)

الگوی دفاعی نشأت گرفته از اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) با توجه به ویژگی‌های زیر صورت گرفته است:

- ایمان‌مداری و حرکت در راستای دستورات الهی - مردم‌داری و تکیه بر قدرت و توان عمومی
 - بازدارندگی و اینکه ماهیتی کاملاً دفاعی دارد. چراکه این اندیشه برگرفته از دستورات اسلام و سیره معصومین^(علیه‌السلام) است. با توجه به این مطالب می‌توان گفت که اندیشه دفاعی معظم له در سه بعد مبانی اعتقادی، تحولات سیاسی و امنیتی منطقه، تجارب و افکار قابل ترسیم است؛ در بعد مبانی اعتقادی، ایشان «مفاهیم و تعاریف دفاع، جهاد و مبارزه»، «صلح و مبارزه»، «فلسفه دفاع، جهاد و مبارزه» و «فضائل، مزایا، بهره‌ها و برکات دفاع و جهاد» را به‌خوبی ترسیم کرده‌اند؛ در بعد تجارب و افکار نیروهای مسلح «علل موفقیت و پیروزی»، «آمادگی فردی، یگانی و سازمانی»، «اصول، راهبردها و تاکتیک‌ها» و «ویژگی‌های مجاهدان» را ترسیم و تأکید می‌نمایند؛ و همچنین در بعد تحولات سیاسی و امنیتی نیز ایشان در بعد خارجی «دشمن‌شناسی» و در بعد داخلی «بسیج مردمی» را برای جهاد و مبارزه به‌خوبی ترسیم و تأکید می‌نمایند. بنابراین مسئله

اساسی تحقیق نبود الگوی دفاعی مناسب بر اساس اندیشه دفاعی معظم‌له است که نیروهای مسلح بتوانند در سایه‌سار چنین الگویی، به دفاع از میهن عزیزمان پردازند و نقش برجسته‌ای در جهت ایجاد و استقرار امنیت، عزت، اقتدار و دفاع در مقابل هرگونه تهدید ایفا نمایند. بر این اساس شناخت اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با این خصوصیات می‌تواند باعث ارتقاء امنیت و عزت جامعه می‌شود و امکان دفاع در مقابل هرگونه تهدید را فراهم آورد.

نمودار ۱: اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) منبع: (محققین: ۱۳۹۵)

اهمیت اندیشه دفاع از منظر فرماندهی معظم کل قوا: بهترین تبیین از اهمیت اندیشه دفاعی را برای این تحقیق در بیانات فرماندهی کل قوا، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) آمده است: «تَفَكُّرٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سَبْعِينَ سَنَةً»؛ یک ساعت فکر کردن، ارزشش از عبادت سال‌ها بیشتر است؛ به خاطر این‌که اگر شما فکر کردید، عبادتتان هم معنا پیدا می‌کند؛ تلاش سازندگی‌تان هم معنا پیدا می‌کند؛ مبارزه‌تان هم معنا پیدا می‌کند؛ دوستان را می‌شناسید، دشمنان را هم می‌شناسید. (بیانات در ۱۳۷۸/۹/۱)

در ارتباط با تحلیل و بیان اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) تاکنون نظریه‌های مختلفی ارائه شده که بررسی انتقادی آن‌ها حکایت از آن دارد که رویکرد دفاعی معظم‌له را نمی‌توان بر این نظریه‌ها منطبق نمود. بنابراین اندیشه دفاعی ایشان به دلایل زیر مبنای اهمیت این تحقیق را شکل می‌دهد:

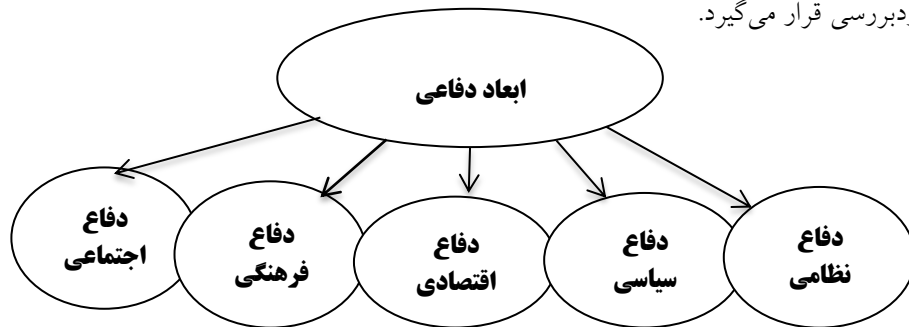
- اجتهاد و اشراف کامل ایشان بر مبانی فقهی و قرآنی مباحث علمی - دفاعی

- تجربیات ارزنده و درخشان ایشان در عرصه‌های فرماندهی و راهبری سازمان دفاعی نظام، از ابتدای انقلاب و تأسیس نظام تاکنون و رهبریت جهان کنونی اسلام
- فرماندهی کل نیروهای مسلح ج.ا.ا. و اشراف کامل بر اقتضانات و الزامات فرماندهی و مدیریت دفاعی کشور- بصیرت و شناخت دقیق از ماهیت بازیگران ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی تأثیرگذار بر صحنه‌ی سیاست جهانی.

مبانی نظری

ابعاد و مؤلفه‌های اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): محقق بیانات مقام معظم رهبری را از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۵ استخراج نموده و سپس تحلیل محتوا انجام داده و کلیدواژه‌های مربوط به اندیشه دفاعی معظم له را در رساله احصاء نموده است. از آنجایی که تحلیل محتوای انجام شده باعث مطول شدن مقاله می‌گردد لذا جهت دسترسی بیشتر به رساله انجام شده محقق می‌توان رجوع کرد. بنابراین، در بحث دفاع در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری با حوزه بسیار وسیعی از ابعاد مواجه هستیم. ابعادی که هر یک حوزه گسترده‌ای را در برمی‌گیرد. این ابعاد شامل: ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است که نقش آن‌ها در ایجاد ثبات امنیت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

شکل ۲: ابعاد دفاع در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری

- ۱- بُعد دفاع نظامی: مهم‌ترین و عمده‌ترین مؤلفه‌های بعد دفاع نظامی در اندیشه مقام معظم رهبری را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:
  - دفاع هوشمند با اقتدار: تمام نیروهای دفاع کننده از مرزهای انقلاب - از جمله نیروهای اطلاعاتی - باید قوی و هوشیارانه عمل کنند. با قوت و نیروی شما، دشمن عقب‌نشینی

می‌کند. با اعمال اقتدار نظام جمهوری اسلامی، دشمن مأیوس می‌شود. با ضعف و سستی، هیچ دشمنی از تعرض دست برنمی‌دارد. (بیانات، ۱۳۶۸/۳/۳۰)

- **نیروهای مسلح ایثارگر و حافظان امنیت:** نیروهای مسلح این امتیاز را در بین همه خدمتگزاران اسلام و کشور دارا هستند که اولاً حافظ امنیت‌اند. دومین امتیاز نیروهای مسلح این است که در عرصه‌ی خدمت، جان خود را در کف می‌گیرند و به میدان می‌آیند. (بیانات، ۱۳۹۰/۷/۲۱)

فداکاری در دفاع برای والاترین ارزش‌های الهی: دفاع به معنای به میدان آوردن جان و هستی و سلامت خود و به معنای فداکاری است؛ و آن چیزی که این دفاع به خاطر آن انجام می‌گیرد، والاترین ارزش‌های انسانی و الهی است. استقلال و سربلندی و افتخار و هویت و شخصیت ذاتی و دینی و ارزش‌های مورد اعتماد یک ملت، مورد دفاع قرار می‌گیرد. (بیانات، ۱۳۸۳/۷/۲۲)

- **اقتدار دفاعی:** مشکل دولت‌ها در کشورهای مختلف این است که در مقابل هجوم‌های جهانی، قادر نیستند از ملتشان، از منافعشان، از عزتشان دفاع کنند. جمهوری اسلامی، استوار و مستحکم مثل شیر در مقابل دشمنان ایستاده، از منافع ملت دفاع می‌کند. (بیانات، ۱۳۹۲/۴/۵)

- **دفاع از اسلام با وحدت و اقتدار:** دشمنان اسلام می‌خواهند بین شیعه و سنی، نه فقط در نقاطی از ایران بلکه در همه دنیای اسلام، اختلاف بیندازند من خبر دارم که تلاش می‌کنند. اتفاق نظر برادران مسلمان و همراهی آن‌ها با یکدیگر در دفاع از اسلام و نظام اسلامی به این ملت و به این کشور و نظام قدرت می‌دهد. (بیانات، ۱۳۸۱/۱۲/۲)

- **دفاع از منافع مشروع:** ما طرفدار صلحیم. ما در فکر درآویختن با این و آن نیستیم؛ اما یک ملت زنده، باید هر لحظه بتواند از خود و منافع مشروعش دفاع کند. (بیانات، ۱۳۷۲/۲/۱۸)

- **دفاع و مقاومت با امکانات کم:** همین نیروی هوایی و همین ارتش و سپاه و بسیج، با امکانات کم، با محاصره‌ی اقتصادی و با تحریم عمومی توانستند در مقابل جبهه‌ای بایستند و دفاع کنند. (بیانات، ۱۳۷۲/۲/۱۸)

- **دفاع از عزت و کرامت:** بدانید یک ملت وقتی می‌تواند از کرامت خود، از عزت خود، از موجودیت خود به معنای واقعی کلمه دفاع کند که مستقل و متکی به خود، متکی به نیروی خود و به اراده‌ی خود باشد و با توکل به خداوند متعال آمادگی را همیشه حفظ کند. (بیانات، ۱۳۸۳/۷/۲۲)

- **هوشیاری و آمادگی نیروهای مسلح:** همه نیروهای مسلح، ارتش، سپاه و نیروهای انتظامی، باید هوشیار باشند. همه باید هوشیار باشند... دشمن برای ضربه زدن به انقلاب و اسلام از یک‌راه نمی‌آید؛ از راه‌های مختلف می‌آید. باید چشمتان را باز کنید، متوجه باشید و دشمن را بشناسید... هر چیزی که دیدید دشمن روی آن حساسیت نشان می‌دهد، شما هم روی آن حساس بشوید و بفهمید که دشمن از اینجا می‌خواهد رخنه کند. (بیانات، ۱۳۹۱ / ۱۰ / ۱۸)

۲- **بعد دفاع سیاسی:** دفاع به‌خودی‌خود هدف نیست، بلکه به‌منظور نیل به هدف یا اهدافی خاص صورت می‌پذیرد. انقلاب اسلامی نیز که اهداف و آرمان‌های بلندی را در ابعاد مختلف، به‌ویژه بُعد سیاسی، تعقیب می‌کند، از این قاعده مستثنی نیست. مهم‌ترین و عمده‌ترین مؤلفه‌های منبعث از بینش فقهی و قرآنی مقام معظم رهبری در دفاع سیاسی را می‌توان به شرح زیر بیان کرد که اهم آن‌ها عبارت‌اند از:

- **حفظ اسلام:** انقلاب اسلامی دارای ماهیتی است که با منافع و اهداف سلطه‌گران و ستم‌پیشگان جهان در تضاد است. ما چه بخواهیم و چه نخواهیم، دشمن با ما در ستیز دائمی خواهد بود، چه بهتر آن‌که ما با آمادگی و تجهیزات کامل در صحنه مبارزه حاضر باشیم و موقعیت دشمن را در هر شرایطی به خطر انداخته و آرامش خاطر را از آنان سلب نماییم. بنا به شواهد مستدل قرآنی و روایی و تجربه تاریخ، تقابل بین کفر و ایمان، امری بدیهی و آشکار است. مسلمانان چه بخواهند و چه نخواهند، در میدان مبارزه حضور دارند و اگر به خود نیایند و ضربه به جبهه کفر وارد نکنند، قهراً باید ضربات پی‌درپی جبهه کفر را دریافت می‌کنند و این واقعیتی است که جای هیچ انکار و حتی تردید در آن وجود ندارد. (بیانات، ۱۳۸۹/۶/۲۰)

- **احیای اقتدار و عزت مسلمین:** احیای اقتدار و عزت مسلمین از اهداف مهم انقلاب اسلامی است و جمهوری اسلامی ایران با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر

جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون‌طلبی صاحبان قدرت و پول و فریب را نگیرد. (بیانات، ۱۳۹۰/۶/۸)

- **تشکیل حکومت اسلامی مبتنی بر اصل ولایت فقیه:** حفظ منافع مشترک ملل اسلامی، حرکت و مبارزه هدف‌دار و حساب‌شده مدنظر اسلام است و اسلام تحقق حقوق ملت‌های ضعیف و رهایی از اسارت را، تنها در سایه تشکیل حکومت اسلامی مبتنی بر اصل ولایت فقیه، امکان‌پذیر می‌داند. (بیانات، ۱۳۷۱/۳/۱۴)

- **عدم سازش با ظالمان:** سازش‌ناپذیری با ظلم و ابرقدرت‌های فاسد میراث گران‌بهای انبیاء بوده و سازش با ظالم، ظلم بر مظلومین و سازش با ابرقدرت‌ها، ظلم بر بشر است. (بیانات، ۱۳۹۰/۷/۲۱)

- **نهراسیدن از دشمن:** یکی از شیوه‌های معمول دشمن برای تطمیع ملت‌ها، بزرگ جلوه دادن قدرت کاذب خود به منظور ایجاد خوف و ترس در دل آنان است، به طوری که با احساس ترس از قهر و غضب قدرت‌های بزرگ، فکر مبارزه و جنگ با آنان را در سر نپروراند. البته این شیوه تاکنون به همراه جنگ تبلیغاتی شدید محافل وابسته به بیگانگان، کارساز بوده است. (بیانات، ۱۳۷۵/۱۱/۱۸)

۳- **بعد دفاع اقتصادی:** در جوامع کنونی که محور رشد و پیشرفت حرکت آن‌ها حول مسائل اقتصادی و صنعتی دور می‌زند، نقش اقتصاد در حفظ تعادل و پیشرفت جامعه، امری است که از نظر اندیشمندان و مدیران جامعه بسیار مهم و حائز اهمیت است.

بنابراین عمده‌ترین مؤلفه‌های بعد دفاع اقتصادی بر مبنای اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

- **خودباوری اقتصادی:** خودباوری و پشتکار را می‌توان دو عامل مهم در قطع وابستگی و تحقق استقلال صنعتی و اقتصادی قلمداد نمود. چون وقتی که خودباوری آمد، پشتکار را نیز با خود می‌آورد. (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۱۱)

- **قطع سلطه بیگانگان:** قطع کامل وابستگی به بیگانگان پایه و اساس استقلال و عزت و شکوفایی کشور است. (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۱۱)

- **قطع وابستگی از خارج:** خودباختگی و مرگ استعدادهای خلاق از آفات بزرگ وابستگی است و تا وابستگی از بیگانگان قطع نشود، استعدادها و مغزها به کار نمی‌افتند. (بیانات، ۱۳۹۲/۶/۸)

- **نفی وابستگی و خودباختگی:** وابستگی به قدرت‌های بزرگ، آفت رشد ملت‌ها، سرکوبی استعدادها و درنهایت عامل عقب‌نگه‌داشتن کشورهای جهان سوم است و از آثار مخرب وابستگی، خودباختگی و عدم اعتمادبه‌نفس همه‌آحاد ملت می‌توان نام برد. (بیانات، ۱۳۹۲/۶/۸)

- **تأمین امنیت مالی و عدالت اقتصادی:** بدیهی است اگر مردم یک جامعه، امنیت مالی و اقتصادی نداشته باشند، درگیر مشکلاتی می‌شوند که از مسئولیت اصلی خود بازمی‌مانند. انحرافات اقتصادی، منفعت‌پرستی و گران‌فروشی موجب فلج شدن مردم و ناراحتی آنان می‌گردد. قدر مسلم طراحی و اجرای برنامه‌های راهبردی در اقتصاد نشأت گرفته از فرهنگ اسلامی و ملی می‌تواند اثرات منفی سلطه اقتصادی دشمنان را خنثی نماید، ولی از آنجایی که اجرای تحولات اقتصادی به برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت نیازمند است، لذا بیش از هر عامل دیگر باید به عوامل مؤثر در نیازمندی‌های جامعه اسلامی و قطع وابستگی آن توجه شود. (بیانات، ۱۳۸۹/۱۱/۱۰)

۴- **بعد دفاع فرهنگی:** مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد دفاع فرهنگی بر مبنای اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

- معرفی اسلام: یکی از اصول مهم در دفاع فرهنگی، ایجاد زمینه‌های سالم و مساعد به‌منظور عرضه و معرفی احکام اسلام است تا انسان‌ها در جوامع مختلف بتوانند بدون ابهام و پیرایه‌های غرض‌آلود اسلام را بشناسند. (بیانات، ۱۳۷۵/۱۱/۱۸)

- قطع وابستگی فرهنگی: رویکرد فرهنگی، مسئله بسیار مهم و حیاتی در بقاء و قوام یک جامعه است، بویژه اگر آن جامعه مبتنی بر ارزش‌های دینی شکل گرفته باشد. (بیانات، ۱۳۹۲/۳/۱۴)

- تحول فرهنگی در جامعه: هویت و موجودیت واقعی یک جامعه را فرهنگ آن جامعه تشکیل می‌دهد و انحراف از آن، جامعه را اگرچه در ابعاد سیاسی، اقتصادی و صنعتی و نظامی قدرتمند باشد، پوچ و میان‌تهی می‌سازد. (بیانات، ۱۳۹۲/۳/۱۴)

- حضور مؤثر حوزه علمی و روحانیت: معمولاً آثار بارز وابستگی فرهنگی در هر کشوری، با مرعوب شدن قشر روشن‌فکر در برابر تهاجم فرهنگی غرب همراه بوده است که گاه با تعارض یا با اظهارنظرهای غرب‌پسندانه با مهاجمی نیز هم‌نواپی می‌کردند. ما در انقلاب اسلامی نیز

شاهد امواج اندیشه‌های چپ و راست، اعم از مارکسیسم و لیبرالیسم، بوده‌ایم، لکن قشری که همواره خطر تهاجم غرب را جدی گرفته است و به‌جای هم‌زبانی، به مقابله با آن پرداخته، قشر متعهد روحانیت بوده است. (بیانات، ۱۳۸۸/۷/۱۳)

- توجه به مراکز آموزشی و تبلیغی: اهتمام به برنامه‌ریزی صحیح و هدف‌دار در نظام آموزشی و تبلیغی کشور، نقش اصلی را در تحقق این اهداف فرهنگی جامعه ایفا می‌کند. دشمنان نیز برای نفوذ در این مراکز، بیشتر از جاهای دیگر، تلاش می‌کنند. بنابراین با ایجاد زمینه‌های مناسب سیاسی و اجتماعی هر چه بیشتر برای دانشجویان عزیز، باید درک و شناخت آنان را نسبت به شگردهای دشمنان انقلاب اسلامی ارتقا داد، تا با عناصر فاسد و مروجین فرهنگ بیگانه در محیط دانشگاه مبارزه کنند. (بیانات، ۱۳۹۰/۶/۵)

۵- **بعد دفاع اجتماعی**: مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد دفاع اجتماعی برمبنای اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

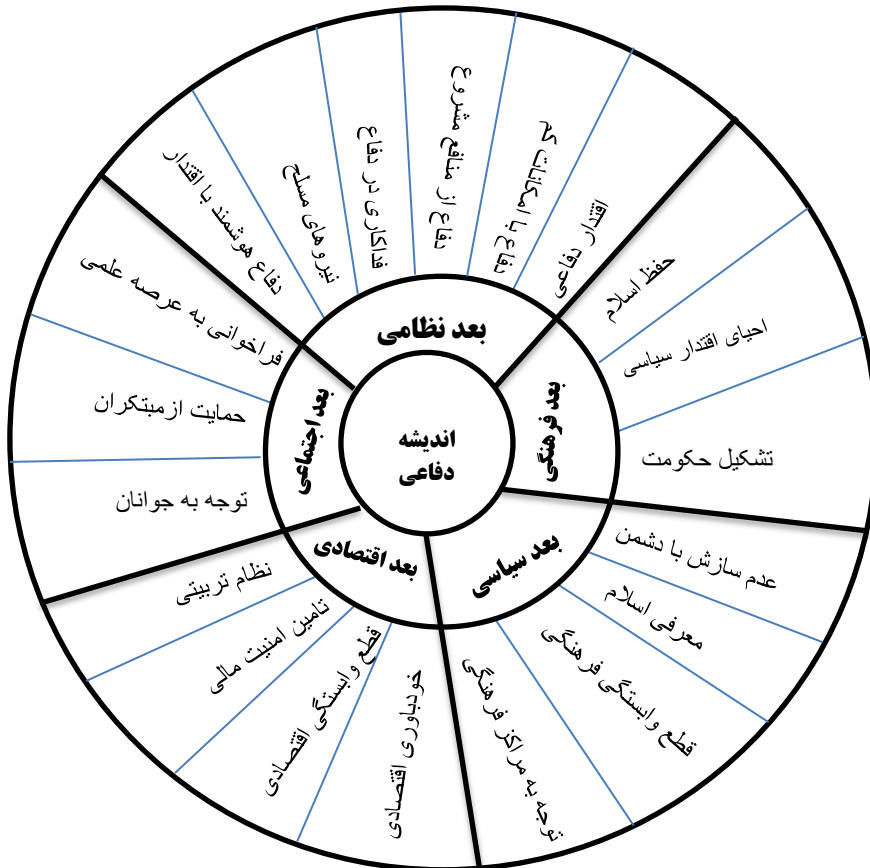
- نظام تربیتی: یکی از اهداف مهم انقلاب اسلامی در حوزه اجتماعی، اصلاح نظام تربیتی بر اساس مبانی اعتقادی اسلامی است، زیرا برنامه‌ریزی در محیط بسته خانواده یا مدرسه، به هر میزان که خوب و مفید باشد، در صورت بروز ناهنجاری‌های اجتماعی یا نفوذپذیر بودن فرهنگ جامعه در برابر هجوم فساد و ابتذال اخلاقی، از داخل و خارج، همه تلاش‌های تربیتی به هدر خواهد رفت. (بیانات، ۱۳۸۸/۴/۹)

- توجه به جوانان و مشکلات آنان: توجه مستمر به نیازهای جوانان و فراهم کردن زمینه‌های لازم برای رشد و تعالی آنان، همواره باید موردتوجه قرار گیرد. بهترین راه برای حفظ جوانان و هدایت استعدادها و توانمندی‌های آنان در مسیر اعتلای اهداف فرهنگی و سیاسی جامعه، درک درست و منطقی جوان، آشنایی کامل به نیازهای او و سپس برنامه‌ریزی بر اساس این دو عنصر است که می‌تواند جوانان ما را از مضرات و تأثیرات تهاجم فرهنگی حفظ کند و نیروی خلاق و کارآمد آن‌ها را به استخدام جامعه و اهداف ملی و دینی آن در آورد. آنچه به‌عنوان فرهنگ بسیجی امروز در جامعه ما موضوعیت پیدا کرده، بهترین راه نجات و هدایت جوانان است که باید باهمت و پشتکار مسئولان و دولتمردان به اجرا درآید. (بیانات، ۱۳۹۰/۱/۱)

- حمایت از مبتکران و فناوران: مهم‌ترین عامل در کسب خودکفایی و استقلال صنعتی، توجه کامل به مبتکران و استعدادهای درخشان و توسعه مراکز علمی و تخصصی است، به‌طوری‌که مهم‌ترین عامل در کسب خودکفایی و بازسازی، توسعه مراکز علمی و پژوهش و تمرکز و هدایت امکانات و تشویق کامل و همه‌جانبه مخترعین و مکتشفین و نیروهای متعهد و متخصص است (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۱۸)

- فراخوانی جوانان به عرصه‌های علمی: حضور پرشور و مشارکت همه‌جانبه جوانان کشور در عرصه صنعت و نوآوری، می‌تواند عامل مهمی در بازدارندگی دفاعی باشد. (بیانات، ۱۳۹۱/۸/۱۸)

شکل ۳: مدل مفهومی اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

روش‌شناسی تحقیق:

نوع تحقیق و روش تحقیق: نوع تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و روش آن «نظریه‌پردازی داده بنیاد» است. محققین با استفاده از روش داده بنیاد، بیانات حضرت امام خامنه‌ای را در خصوص دفاع احصا و طی سه مرحله کدگذاری مورد تحلیل قرار داده‌اند.

جامعه آماری و حجم نمونه: جامعه آماری این تحقیق، مجموعه بیانات، سخنرانی‌ها، احکام، پیام-ها، خطبه‌ها و... (سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۵) رهبر معظم انقلاب امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در قالب نرم‌افزار حدیث ولایت و همچنین پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) که مجموعه بیانات و دیدگاه‌های ایشان را منتشر می‌کنند و همچنین ۱۲ نفر از صاحب‌نظران خبره در حوزه فقهی - دفاعی بوده است.

روش گردآوری داده‌ها: محققین از طریق مطالعه کتابخانه‌ای (اسنادی) و با استفاده از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و همچنین نرم‌افزار حدیث ولایت که مجموعه بیانات و دیدگاه‌های ایشان را منتشر می‌کنند، نسبت به جمع‌آوری داده‌ها و در روش میدانی از طریق مصاحبه با خبرگان اقدام نموده‌اند.

نظرات جامعه خبره در خصوص دفاع:

- دفاع و جهاد در اسلام برای حفظ ارزش‌هاست، از روزی که حضرت امام فرمان دفاع از کشور را در برابر تجاوز دشمن بعثی صادر کردند، نیروهای نظامی و مردمی دوشادوش یکدیگر، حماسه هشت سال دفاع مقدس را رقم زدند، به گونه‌ای که اکنون با گذشت بیش از دو دهه از پایان جنگ، جان‌فشانی‌ها و حماسه‌آفرینی‌های رزمندگان نقل محافل ادبی است که در کنار آن ادبیات دفاع مقدس شکل می‌گیرد و روزبه‌روز زوایای پنهانی از رشادت‌ها و شجاعت‌های شهدا و جانبازان این دیار، برای نسل‌های پس از ما به یادگار می‌ماند. نبردهای ۲۲ و ۲۳ روزه حزب‌ا... و مقاومت با دشمن صهیونیستی با الگوبرداری از هشت سال دفاع مقدس نمونه‌ای است که فرزندان مقاومت در گفت‌وگوهای خود به وضوح به آن اذعان نموده‌اند. (سعیدی، ۱۳۹۵)^۱

- هدف دفاع از نظر اسلام، فساد ستیزی است، یعنی هر وقت فساد در جامعه دیده می‌شود، باهدف اصلاح جامعه رخ می‌دهد و درواقع این تفاوت‌های دفاع در اسلام با دیگر مکاتب است.

۱ - مصاحبه حضوری محقق با حضرت حجت الاسلام والمسلمین علی سعیدی نماینده ولی فقیه در سپاه پاسداران و

- دفاع از بلاد اسلامی (وظیفه هر مسلمانی است که برای جلوگیری از تسلط کفار بر بلاد اسلام به دفاع از آن برخیزد) (سعیدی، ۱۳۹۵)^۱
- ارزش دفاع در اسلام از سرزمین و هم‌تراز دانستن آن با جهاد در راه خدا است
- وجوب دفاع در اسلام از ضروریات فقه است که به حکم عقل و شرع واجب است.
- اهمیت دفاع به منظور جلوگیری از محو اسلام و از بین رفتن جامعه اسلامی و حراست از استقلال، جان و مال و ناموس مسلمان‌هاست.
- دفاع از دین و مکتب به هر صورتی، در برابر مهاجمان کافر، مشرک یا مسلمانان فاسق و یاغی که کیان اسلام و جامعه اسلامی یا سرزمین‌های مسلمانان یا جان و مال مسلمانان را مورد هجوم قرار دهند، بی‌گمان جهاد در راه خداست. (تاج‌آبادی، ۱۳۹۵)^۲
- دفاع در اسلام وظیفه‌ای الهی است که در کنار توجه به ابعاد عقلی، انسانی و... وجوب می‌یابد، یعنی در مواردی که خدا دستور می‌دهد، باید این حکم فطری الهی اجرا شود
- دفاع مستلزم معرفت به حقوق انسان است، یعنی تا انسان حقوق خود را نشناسد نمی‌تواند در مسیر دفاع قدم بردارد.
- لازمه دفاع دینی نیازمند کسب روحیه دینی در مسیر اطاعت‌پذیری است، به عبارت بهتر کسانی در این دفاع موفق هستند که از نظر باطن و آمادگی‌های نفسانی به مرحله‌ای رسیده‌اند که می‌توانند خون خود را با خدا سودا کنند، از این رو به آمادگی نیاز دارد. البته هرکسی با هر میزان از آمادگی می‌تواند وارد این بازار شده و بکوشد تا قدرت روح خود را تعالی دهد. (علی‌اکبری، ۱۳۹۵)^۳

^۱ - مصاحبه حضوری محقق با حضرت حجت الاسلام والمسلمین علی سعیدی نماینده ولی فقیه در سپاه پاسداران و مدرس دانشگاه

^۲ - مصاحبه حضوری محقق با حضرت حجت الاسلام والمسلمین دکتر تاج‌آبادی مدرس دانشگاه مالک اشتر

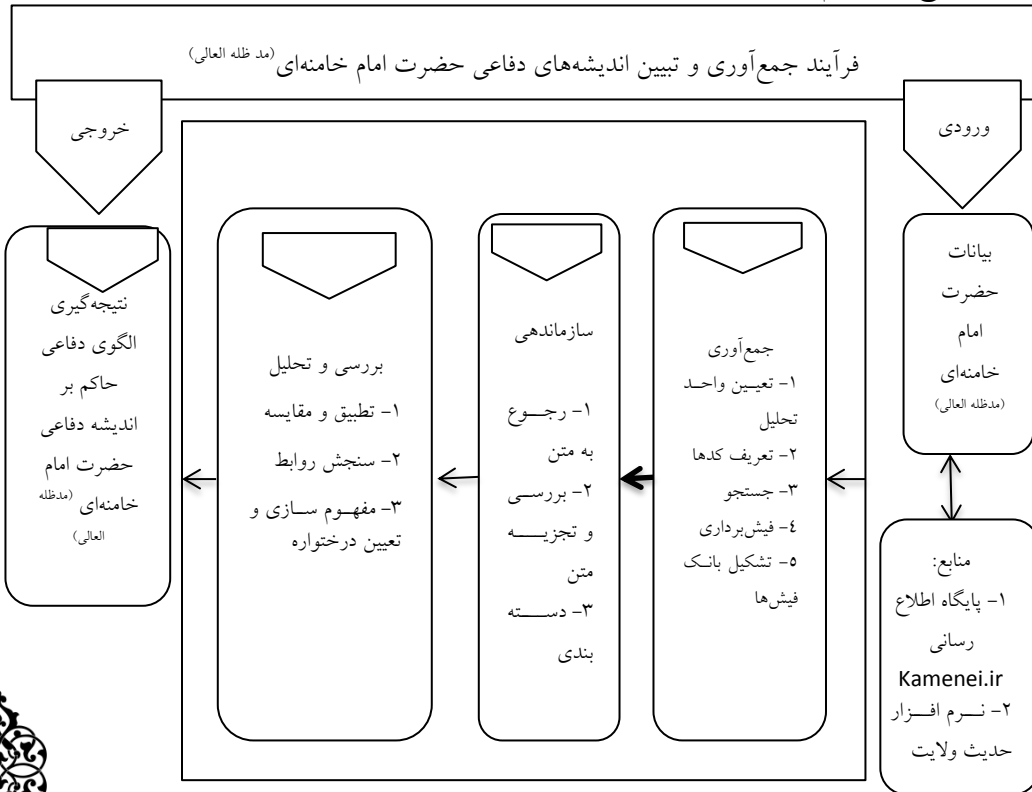
^۳ - مصاحبه حضوری محقق با حضرت حجت الاسلام والمسلمین حسن علی‌اکبری محقق مرکز راهبردی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

روش تحلیل داده‌ها: در این تحقیق مجموعه اطلاعات جمع‌آوری شده در مورد دفاع در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) طی سه مرحله کدگذاری، مطابق فرآیند زیر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

الف - فرآیند جمع‌آوری و تحلیل: فرآیند جمع‌آوری و تحلیل بیانات ولایت در قالب شکل ۴ به شرح زیر انجام گرفته است.

شکل ۴: فرآیند جمع‌آوری، سازماندهی و تحلیل بیانات حضرت امام خامنه‌ای

فرآیند جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها به گونه‌ای بوده که ابتدا بر اساس تعدادی کلیدواژه‌های متناسب با عنوان تحقیق اطلاعات مورد جستجو، جمع‌آوری، فیش‌برداری، دسته‌بندی، تشکیل بانک، بررسی، تطبیق و مقایسه و در تمام مراحل کدگذاری همواره به متون مراجعه و در هر مرحله مطابق الگوی ارائه شده، بخش‌هایی را حذف یا اضافه نموده تا به اشباع نظری رسیده و

نهایتاً ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها احصاء و سپس مشخص گردید که کدام یک از این شاخص‌ها، علی، محوری، تقویت‌کننده، محدودکننده، راهبردی و پیامدی هستند.

ب - کدگذاری: با توجه به اینکه روش تجزیه و تحلیل این تحقیق کیفی بوده برخلاف روش‌های کمی با مرحله گردآوری داده‌ها توأمان انجام شده است؛ و جمع‌آوری داده‌ها در تمام مراحل با رویکرد موضوعی با کلیدواژه‌های متناسب با عنوان تحقیق یا کدهای آزاد شروع و در تمام مراحل کدگذاری به متون مراجعه و در هر مرحله مطابق الگوی ارائه‌شده، بخش‌های را حذف یا اضافه نموده تا به اشباع نظری رسیده و طی سه مرحله کدگذاری به شرح زیر انجام گرفته است:

مرحله اول - کدگذاری باز: کدگذاری فرآیند طبقه‌بندی و نظم‌دهی به داده‌ها است و یکی از مهم‌ترین بخش‌های تئوری‌سازی داده بنیاد می‌باشد. کدگذاری باز به منظور استفاده از داده‌ها برای تشکیل برجسب‌ها و مقولات مفهومی و برای ساخت نظریه مورد استفاده قرار می‌گیرد. کارکرد آن نشان دادن احتمالات نظری موجود در داده‌ها است. (سید جوادین و اسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۷)

جدول تحلیل گزاره‌های منتخب (ابعاد و مؤلفه‌ها) (کدگذاری باز)

جدول ۱: نمونه جدول کدگذاری باز

مؤلفه	بعد	گزاره‌های منتخب	شناسه	منبع
دفاع هوشمند با اقتدار	نظامی	تمام نیروهای دفاع‌کننده از مرزهای انقلاب - از جمله نیروهای اطلاعاتی - باید قوی و هوشیارانه عمل کنند. با قوت و نیروی شما، دشمن عقب‌نشینی می‌کند. با اعمال اقتدار نظام جمهوری اسلامی، دشمن مأیوس می‌شود. با ضعف و سستی، هیچ دشمنی از تعرض دست برنمی‌دارد.	ب ۴۰	بیانات ۱۳۹۰/۷/۲۱
فداکاری برای والاترین ارزش‌ها	نظامی	دفاع به معنای به میدان آوردن جان و هستی و سلامت خود و به معنای فداکاری است؛ و آن چیزی که این دفاع به خاطر آن انجام می‌گیرد، والاترین ارزش‌های انسانی و الهی است. استقلال و سربلندی و افتخار و هویت و شخصیت ذاتی و دینی و ارزش‌های مورد اعتماد یک ملت، مورد دفاع قرار می‌گیرد	ب ۴۱	بیانات ۱۳۸۳/۷/۲۲
احیای اقتدار و عزت مسلمین	سیاسی	احیای اقتدار و عزت مسلمین از اهداف مهم انقلاب اسلامی است و جمهوری اسلامی ایران با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را	ب ۴۲	بیانات ۱۳۹۴/۱/۳۰

		به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون‌طلبی صاحبان قدرت و پول و فریب را نگیرد.		
بیانات ۱۳۹۱/۹/۱	ب ۴۳	سازش‌ناپذیری با ظلم و ابرقدرت‌های فاسد میراث گران‌بهای انبیاء بوده و سازش با ظالم، ظلم بر مظلومین و سازش با ابرقدرت‌ها، ظلم بر بشر است.	سیاسی	عدم سازش با ظالمان
بیانات ۱۳۸۲/۹/۵	ب ۴۴	خودباوری و پشتکار را می‌توان دو عامل مهم در قطع وابستگی و تحقق استقلال صنعتی و اقتصادی قلمداد نمود. چون وقتی که خودباوری آمد، پشتکار را نیز با خود می‌آورد.	اقتصادی	خودباوری اقتصادی
۱۳۸۹/۱۰/۵	ب ۴۶	خودباختگی و مرگ استعداد‌های خلاق از آفات بزرگ وابستگی است و تا وابستگی از بیگانگان قطع نشود، استعدادها و مغزها به کار نمی‌افتند.	اقتصادی	قطع وابستگی از خارج
۱۳۹۱/۲/۱۱	ب ۳۹	هویت و موجودیت واقعی یک جامعه را فرهنگ آن جامعه تشکیل می‌دهد و انحراف از آن، جامعه را اگرچه در ابعاد سیاسی، اقتصادی و صنعتی و نظامی قدرتمند باشد، پوچ و میان‌تهی می‌سازد.	فرهنگی	تحول فرهنگی در جامعه
۱۳۸۸/۳/۸	ب ۴۱	یکی از اهداف مهم انقلاب اسلامی در حوزه اجتماعی، اصلاح نظام تربیتی بر اساس مبانی اعتقادی اسلامی است، زیرا برنامه‌ریزی در محیط بسته خانواده یا مدرسه، به هر میزان که خوب و مفید باشد، در صورت بروز ناهنجاری‌های اجتماعی یا نفوذپذیر بودن فرهنگ جامعه در برابر هجوم فساد و ابتذال اخلاقی، از داخل و خارج، همه تلاش‌های تربیتی به هدر خواهد رفت	اجتماعی	نظام تربیتی

جدول ۱ نمونه‌ای از جداول کدگذار باز می‌باشد که ارائه شده است. جدول یادشده شامل ۵ ستون است؛

ستون اول منبع داده است، یعنی آدرس و مرجع داده که در اینجا بیانات ۸۳/۷/۲۲ مقام معظم رهبری بوده است. ستون دوم شناسه می‌باشد؛ شامل یک حرف ب (بیانات) نیک عدد که شماره بیانات است. مثلاً شناسه (ب ۱) ستون سوم گزاره منتخب از بیانات؛ ستون چهارم ابعاد دفاعی؛ ستون پنجم شامل مؤلفه‌های استخراج‌شده از مرحله کدگذاری می‌باشد.

مرحله دوم - کدگذاری محوری (شاخص‌ها):

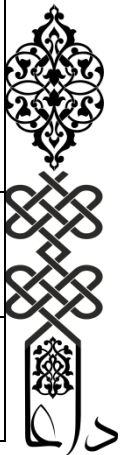
کدگذاری محوری، زیر مقوله‌های قبلی را با روش‌های متفاوت مفهومی در کنار هم قرار می‌دهد. بنابراین کدگذاری محوری به فرایند توسعه مقوله‌های اصلی و تعیین مقوله‌های فرعی آن‌ها اشاره

دارد. (سید جوادین واسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۸) کدگذاری محوری در طول دوره میانی تحلیل و در دو گام انجام می‌گیرد. اولین گام آن نمونه‌گیری نظری است. گام دوم در کدگذاری محوری، مقایسه مداوم بین گروه‌ها و عناصر دیگر است. جدول تحلیل مقوله‌ها (کدگذاری محوری):

جدول ۲: نمونه جدول کدگذاری محوری

ردیف	شناسه‌ها	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
۱	ب۱	دفاع هوشمند با اقتدار	دفاع ملی مقتدرانه هوشمند مبتنی بر وحدت و یکپارچگی برای حفظ اسلام
	ب۳۲	نیروهای مسلح ایثارگر	
	ب۴۲	فداکاری در دفاع برای والاترین ارزش‌ها	
	ب۴۳	اقتدار دفاعی	
	ب۷	دفاع از منافع مشروع	
	ب۴۸	دفاع از اسلام با وحدت و اقتدار	
	ب۱۷	هوشیاری نیروهای مسلح	
	ب۶۷	حفظ اسلام	
۲	ب۱۶	احیای قدرت و عزت مسلمین	حضور در صحنه برای دفاع غیرتمندانه از ارزش‌های انقلاب اسلامی و احیای قدرت و عزت مسلمین
	ب۳۰	دفاع غیرتمندانه از ارزش‌های انقلاب	
	ب۵۰	دفاع از اسلام مبتنی بر اراده ملت‌ها	
	ب۸۷	عدم سازش با ظالمان	
	ب۶۰	تشکیل حکومت اسلامی مبتنی بر اصل ولایت فقیه	
	ب۲۲	دفاع از اسلام با داشتن بصیرت	
	ب۸	دفاع از انقلاب با حضور در صحنه	
۳	ب۱۱	خودباوری اقتصادی	برنامه‌ریزی مدون برای ایجاد امنیت مالی و عدالت اقتصادی با سازمان‌دهی مناسب
	ب۱۲	قطع سلطه بیگانگان	
	ب۲۵	قطع وابستگی از خارج	
	ب۵۴	برنامه‌ریزی مدون برای تأمین امنیت مالی و عدالت اقتصادی	
۴	ب۶۷	قطع وابستگی فرهنگی	دفاع از فرهنگ ملت ایران برای ایجاد مدینه فاضله
	ب۸۱	تحول در فرهنگ جامعه	
	ب۸۵	حضور مؤثر حوزه و روحانیت	
۵	ب۷۱	برقراری نظام تربیتی	ایجاد نظام تربیتی صحیح و توجه به جوانان در تمامی عرصه‌ها
	ب۸۰	توجه به مشکلات جوانان	
	ب۴	حمایت از مبتکران و فناوران	

مرحله سوم - کدگذاری انتخابی (تعیین نوع شاخص):

کدگذاری انتخابی با تلفیق مقوله‌هایی که برای شکل‌گیری چارچوب نظری اولیه توسعه داده شده‌اند، مرتبط است. (سید جوادین واسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۸)

اصطلاح «انتخابی» به این علت برای این مرحله به کار می‌رود که تحلیلگر به وضوح یک جنبه مرکزی از داده‌ها را به عنوان «مقوله هسته‌ای» انتخاب می‌کند و روی آن متمرکز می‌شود. وقتی این انتخاب صورت بگیرد، تحلیل نظری محدود و کدگذاری باز متوقف می‌شود. بنابراین در کدگذاری انتخابی، هدف یکپارچه‌سازی و در کنار هم قرار دادن گزاره‌های به دست آمده و تحلیل روبه رشد است.

کدگذاری انتخابی: دسته‌بندی مقوله‌های دفاع از منظر اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

جدول ۳: نمونه جدول کدگذاری انتخابی

ردیف	شناسه	شاخص‌ها	نوع شاخص
۱	ب ۳، ب ۵، ب ۶۲، ب ۹۵	ایجاد نظام تربیتی صحیح و توجه به جوانان	علی (زمینه‌ای)
۲	ب ۹، ب ۱۳، ب ۳۳، ب ۸۹ ب ۳۱	اسلام و پابندی به اصول آن عامل ایجاد امنیت و امنیت عامل توسعه در عدالت اقتصادی	علی (زمینه‌ای)
۳	ب ۹۴، ب ۸۹، ب ۴۴	هوشیاری و ایمان به خدا در دفاع عامل عزت و پایداری	علی (زمینه‌ای)
۴	ب ۳۹، ب ۴۰	نیروهای مسلح حافظان امنیت و مظهر قدرت دفاعی	علی (زمینه‌ای)
۵	ب ۲، ب ۳۷، ب ۹۱، ب ۴۱، ب ۷۲	همگرایی و فداکاری در دفاع از ارزش‌ها و ملت‌های جهان	محوری
۶	ب ۹۶، ب ۹۰، ب ۶۱، ب ۶۹، ب ۷۳	دفاع قوی از عزت و کرامت با اتکا به روحیه جهادی و وحدت	محوری
۷	ب ۷۵، ب ۸۳، ب ۸۴، ب ۴۵، ب ۴۷، ب ۵۳، ب ۳۸	حضور مقتدرانه دفاعی با احساس مسئولیت در دفاع از مظلومان	محوری
۸	ب ۵۹، ب ۵۶، ب ۴۹	تقویت عناصر اقتدار دفاعی با عدم وابستگی	تقویت‌کننده
۹	ب ۷۶	حمایت مردم در دفاع	تقویت‌کننده
۱۰	ب ۶	شجاعت و پیشنهادی در دفاع	تقویت‌کننده
۱۱	ب ۶۶، ب ۴۶	برنامه‌ریزی مدون برای ایجاد امنیت	تقویت‌کننده
۱۲	ب ۲۳	عدم توانایی دفاع از مظلوم در یک جامعه فاسد	محدودکننده

محدودکننده	سکوت دولتها در دفاع از مظلوم	ب ۷۱	۱۳
محدودکننده	دفاع و مقاومت در برابر دشمن با امکانات کم	ب ۵۲، ب ۵۱	۱۴
راهبردی	دفاع از اسلام و منافع مشروع ملت‌ها با حضور شجاعانه و توسعه دفاعی	ب ۲۴، ب ۳۶، ب ۲۷، ب ۶۳	۱۵
راهبردی	آمادگی دفاعی با نیروهای مسلح مقتدر در برابر تهدیدات	ب ۱۵، ب ۳۴، ب ۵۷، ب ۸۶	۱۶
راهبردی	غافل نشدن در دفاع با شناخت طرح دشمن و حفظ قابلیت‌های دفاعی و حرکت سازنده	ب ۶۸، ب ۶۵، ب ۲۹، ب ۵۸	۱۷
راهبردی	موضع نظام دفاع و جهاد با کفر و رفع تهدید از مظلومان	ب ۷۸، ب ۸۲، ب ۱۹، ب ۲۱	۱۸
پیامدی	دفاع ملی مقتدرانه هوشمند مبتنی بر وحدت و یکپارچگی	ب ۱، ب ۳۲، ب ۴۲، ب ۴۳، ب ۷، ب ۴۸، ب ۱۷، ب ۶۷	۱۹
پیامدی	دفاع غیرتمندانه از ارزش‌های اسلامی با حفظ بصیرت و نفی فرهنگ غربی و حضور در صحنه	ب ۱۶، ب ۲۸، ب ۳۰، ب ۵۰، ب ۸۷، ب ۶۰، ب ۲۲، ب ۸	۲۰
پیامدی	برنامه‌ریزی مدون برای ایجاد امنیت با سازمان‌دهی مناسب	ب ۱۱، ب ۱۲، ب ۲۵، ب ۵۴	۲۱
پیامدی	دفاع از مسلمانان و ملت‌ها سیاست اصولی ملت ایران برای ایجاد مدینه فاضله	ب ۶۷، ب ۸۱، ب ۸۵، ب ۷۷، ب ۱۰	۲۲
پیامدی	دفاع جانانه و مخلصانه برای پاسخگویی به تهدیدات	ب ۷۱، ب ۸۰، ب ۴	۲۳

ملاحظات اجرایی:

- ۱- سعی شده مضامین و جملات برداشتی از سخنرانی‌ها، حتی‌المقدور نزدیک به اصل بیانات، خلاصه و ویراستاری شده باشند.
- ۲- سخنان معظم له در طول سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۵، طوری انتخاب شده‌اند که مربوط به همه سال‌ها باشد نه صرفاً یک سال خاص.
- ۳- سعی شده بیشتر از سخنان معظم له در جمع مردم، بسیج و نیروهای مسلح استفاده شود.
- ۴- از جملات مشابه کمتر استفاده شده و در صورت تکرار برای این بوده که مفاهیم و موضوعات مختلفی از آن استخراج شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف - نتیجه‌گیری

اندیشه دفاعی و اندیشه‌شناسی، موضوعی اساسی و تعیین‌کننده در رفتار و کارکردهای دفاعی محسوب می‌گردد و درک صحیح اندیشه‌ها و به تعبیر دیگر تبیین نظریه‌های بنیادین و اندیشه‌هایی که فعلیت یافته باهدف فهم، جهت‌گیری صحیح، دریافت معیار سنجش و تصویری منطقی و شفاف از موضوعات مورد مطالعه بسیار حائز اهمیت می‌باشد. اندیشه‌های دفاعی، اندیشه درباره پدیده‌های دفاعی است که در جامعه سیاسی از جهت دفاعی بودنش مطرح می‌گردد و چنین پدیده‌هایی موضوع اندیشه دفاعی است.

در تبیین اندیشه دفاعی از یک‌سو می‌توان به بیان افکار، آراء و حقایق، ارائه‌علیت، تفسیر رویدادها، توصیف وضعیت‌ها، ترسیم مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و وضعیت مطلوب پرداخت و از سوی دیگر با طرح نظریه‌های اساسی و چارچوب نظری به بررسی‌های روش‌های شناخت، منطقی و چرایی آرا همت‌گمارد تا در پرتو آن جهان‌بینی و مبانی اندیشه‌های مطرح کشف گردد.

در این میان اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مقوله‌ای ارزشی - الهی و جهت‌دهنده است که اساس منش و رفتار نظامی و سیر تحقق امنیت، تحکیم و توسعه اقتدار دفاعی بوده است و بی‌گمان مجاهدت و مبارزه با استبداد و استکبار، مبارزه با ظلم و جهاد برای تحصیل حاکمیت الله و خروج از ولایت طاغوت به ولایت الله یک اندیشه دفاعی - سیاسی است.

پاسخ به سؤالات:

سؤال اول: ابعاد دفاع از منظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) کدام است؟

محققین در پاسخ به سؤال فوق، بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را طی مراحل کدگذاری باز مورد بررسی و تحلیل و در نتیجه موارد زیر را به‌عنوان ابعاد عمده استخراج نمودند:

دفاع نظامی، دفاع سیاسی، دفاع اقتصادی، دفاع فرهنگی و دفاع اجتماعی

سؤال دوم: مؤلفه‌های دفاعی از منظر اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) کدام است؟

محققین در پاسخ به این سؤال از طریق کدگذاری انتخابی مؤلفه‌های زیر را استخراج و به شرح زیر ارائه نموده‌اند.

دفاع هوشمند با اقتدار، فداکاری در دفاع، اقتدار دفاعی، دفاع از اسلام با وحدت، دفاع از منافع مشروع، هوشیاری نیروهای مسلح، احیای قدرت و عزت مسلمین، عدم سازش با ظالمین،

نهراسیدن از دشمن، خودباوری اقتصادی، قطع وابستگی از خارج، قطع وابستگی فرهنگی، تحول فرهنگی در جامعه، توجه به جوانان، حمایت از مبتکران و فناوران

سؤال سوم: شاخص‌های علی، محوری، تقویت‌کننده، محدودکننده، راهبردی و پیامدی کدام‌اند؟ محققین با استفاده از کدگذاری محوری و در کنار هم قراردادن مؤلفه‌ها که باهم قرابت معنایی داشتند نوع شاخص را مشخص و به شرح زیر ارائه می‌دهند.

شاخص‌های علی شامل: ایجاد نظام تربیتی صحیح و توجه به جوانان - اسلام و پایبندی به اصول آن عامل ایجاد امنیت و امنیت عامل توسعه در عدالت اقتصادی - هوشیاری و ایمان به خدا در دفاع عامل عزت و پایداری - نیروهای مسلح حافظان امنیت و مظهر قدرت دفاعی

شاخص‌های محوری شامل: همگرایی و فداکاری در دفاع از ارزش‌ها و ملت‌های جهان - دفاع قوی از عزت و کرامت با اتکا به روحیه جهادی و وحدت - حضور مقتدرانه دفاعی با احساس مسئولیت در دفاع از مظلومان

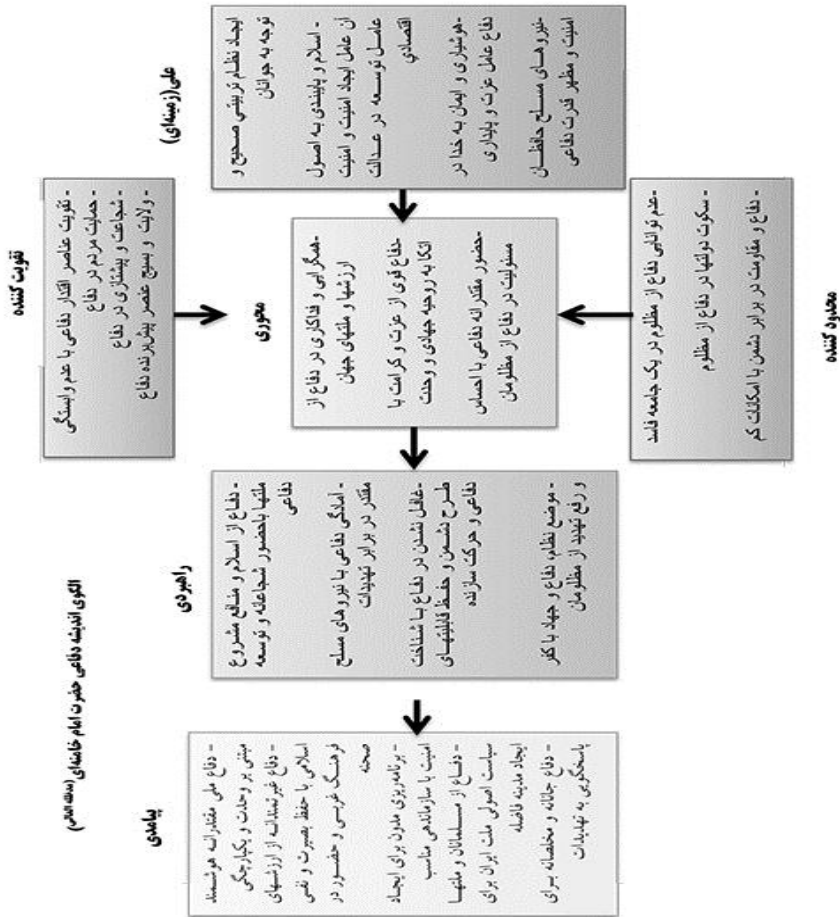
شاخص‌های تقویت‌کننده شامل: تقویت عناصر اقتدار دفاعی با عدم وابستگی - حمایت مردم در دفاع - شجاعت و پیشتازی در دفاع - ولایت و بسیج عنصر پیش‌برنده دفاع

شاخص‌های محدودکننده شامل: عدم توانایی دفاع از مظلوم در یک جامعه فاسد - سکوت دولت‌ها در دفاع از مظلوم - دفاع و مقاومت در برابر دشمن با امکانات کم

شاخص‌های راهبردی شامل: دفاع از اسلام و منافع مشروع ملت‌ها با حضور شجاعانه و توسعه دفاعی - آمادگی دفاعی با نیروهای مسلح مقتدر در برابر تهدیدات - غافل نشدن در دفاع با شناخت طرح دشمن و حفظ قابلیت‌های دفاعی و حرکت سازنده - موضع نظام دفاع و جهاد با کفر و رفع تهدید از مظلومان دفاع ملی مقتدرانه هوشمند مبتنی بر وحدت و یکپارچگی دفاع غیرتمندانه از ارزش‌های اسلامی با حفظ بصیرت و نفسی فرهنگ غربی و حضور در صحنه برنامه‌ریزی مدون برای ایجاد امنیت با سازمان‌دهی مناسب دفاع از مسلمانان و ملت‌ها سیاست اصولی ملت ایران برای ایجاد مدینه فاضله.

شکل ۵: الگوی اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

ب - پیشنهادها

به‌طورکلی این تحقیق قابل توسعه است و پیشنهاد می‌شود:

- ۱- ستاد کل نیروهای مسلح با شورای عالی امنیت ملی در راستای پیاده‌سازی الگوی پیشنهادی اقدام نمایند.
- ۲- اصول حاکم بر اندیشه دفاعی امام خمینی (رحمت‌الله علیه) نیز موردبررسی و تحلیل قرار گیرد.
- ۳- الگوی جامعی با استفاده از نتایج این پژوهش و نتایج پیشنهادهای بندهای ۱ تا ۲ در قالب یک الگوی ارزیابی جامع ارائه گردد.

فهرست منابع:**الف - منابع فارسی**

- امام خمینی (رحمت‌الله علیه)، (۱۴۰۴)، **تحریر الوسیله**، ج ۱، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار اسلامی
- جمشیدی، محمدحسین، (۱۳۸۳)، **مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در جهان**، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- حاجی‌زاده، امین (۱۳۹۱)، **اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای** (مدظله‌العالی)، تهران، دانشگاه مالک اشتر
- سبحانی فر، محمدجواد و همکاران (۱۳۹۱)، **اندیشه‌های دفاعی فرماندهی معظم کل قوا**، تهران، دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه‌السلام).
- سیدجوادین، سید رضا و اسفیدانی، محمدرحیم (۱۳۸۹) **تئوری سازی داده بنیاد و نرم افزار Atlas ti**، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- عبدالمجید، نجار، (۱۳۷۷)، **آزادی اندیشه و بیان عامل تفرقه یا وحدت فرهنگی**، ترجمه محسن آرمین، تهران: قطره،
- عبدالله خانی، علی (۱۳۷۶) **تهدیدات امنیت ملی (شناخت و روش)** - تهران، انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر
- کیانی، سورنا (۱۳۹۵)، رساله، «**الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه از منظر قرآن کریم**»، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- مراد پیری، هادی (۱۳۹۵)، **تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی از دیدگاه اسلام با تأکید بر نظرات و بیانات امام خامنه‌ای** (مدظله‌العالی)
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۱)، **مجموعه آثار شهید مطهری**، ج ۱۳، ج ۲۰، ج ۲۵، تهران، انتشارات صدرا
- مهربابی، امیرحمزه، خنیفر، حسین، امیری، علی‌نقی، حسن‌زارعی، متین & جندقی، غلامرضا (۱۳۹۰)، **فصلنامه مدیریت فرهنگ سازمانی**، شماره ۲۳.
- هاشمیان‌فرد، زاهد (۱۳۸۸) **جهاد دفاعی (اصول و الزامات)**، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی

ب- منابع انگلیسی

- Glaser, B. and Strauss, A. (1967), The Discovery of the Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research, New York
- Neuman, Lawrence, 1977, social research methods: qualitative and qualitative approaches 3d. ed. Boston, Allyn and Bacon
- Powell, R.E (1999), Recent trends in research: a methodological essay, library and information science research, vol. 21 No. 1, pp.91-119
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998), Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Technique (2nd Edition), Sage, Newbury Park, London.
- Sousa, C.A.A. and Henriks, P.H.j (2006), the need for grounded theory in

ب- سایت

- WWW.khamenie.ir ، بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی) ، قابل دسترسی در سایت معظم له ،

